

Світлана Смолюк,
асистент кафедри педагогіки
Східноєвропейського національного
університету імені Лесі Українки

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО ПРОЕКТУВАННЯ ОСВІТНЬО-РОЗВИВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У сучасних умовах стандартизації початкової освіти гостро постала проблема підвищення якості вищої освіти в умовах євроінтегрування, формування особистості з високим рівнем креативності як умови інтелектуалізації суспільства [5]. Перед учителем Нової української школи постає завдання створення освітнього творчого середовища, яке б сприяло вільному розвитку дитини. Передусім, це стосується фізичного просторово-предметного оточення, програм та засобів навчання [4, с. 28].

На основі аналізу нормативно-правової бази й сучасного науково-методичного забезпечення діяльності вітчизняних вищих навчальних закладів приходимо до висновку, що зміст професійної підготовки майбутнього вчителя до створення ефективного освітнього середовища в початковій школі потребує вдосконалення.

Необхідною умовою цієї підготовки є відповідне *спрямування змісту вищої освіти, зокрема психолого-педагогічних і методичних дисциплін: «Основи педагогіки», «Загальна психологія», «Вікова і педагогічна психологія», «Історія педагогіки», «Педагогічні технології в початковій школі», «Теорія і методика виховання», а також методики навчання освітніх галузей у початковій школі та педагогічної (виробничої) практики.*

Власне доцільним є належне ознайомлення студентів з технологіями розвивального навчання математиці, читання, української мови, природознавства, музики, інформатики, англійської мови тощо.

Для формування в майбутніх учителів цілісної системи знань про досліджуваний феномен нами розроблено *спеціальний навчальний курс «Моделювання розвивального освітнього середовища початкової школи».*

Метою викладання спецкурсу є ознайомлення майбутніх учителів із особливостями та організаційно-педагогічними умовами ефективного моделювання розвивального освітнього середовища початкової школи.

Завдання його вивчення полягають в тому, щоб: збагатити уявлення студентів про типологію, функції, компоненти та характеристики розвивального освітнього середовища та специфіку його моделювання в сучасній початковій школі; активізувати мотивацію студентів щодо використання особистісно-діяльнісного та середовищного підходів у майбутній професійній діяльності; сформувати вміння налагодження суб'єкт-суб'єктну взаємодію з учасниками навчально-виховного процесу; моделювання позитивного впливу розвивального освітнього

середовища навчального закладу на особистість молодшого школяра; розвинути навички педагогічного діагностування та моделювання розвивального освітнього середовища початкової школи з урахуванням ефективних організаційно-педагогічних умов його функціонування [2].

У процесі апробації спеціального навчального курсу «Моделювання розвивального освітнього середовища початкової школи» у Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки увага викладачів була спрямована на формування в студентів системних знань про сутність, структуру, функції та характеристики розвивального освітнього середовища, його типологію, основні етапи історико-педагогічного становлення (кін. ХХ – поч. ХХІ сторіччя), особливості та алгоритми його моделювання в початковій школі, стимулювання обдарованості; етапи діяльності педагога щодо конструювання ефективних форм, методів і прийомів ефективної взаємодії тощо.

Лекційний курс навчального спецкурсу містить такі теми: «Сутність середовищного підходу у педагогічній освіті», «Формування розвивального освітнього середовища в початковій школі у 70-х роках ХХ століття», «Організація розвивального освітнього середовища початкової школи у 1980–1990-х роках», «Становлення розвивального освітнього середовища початкової школи в ХХІ сторіччі», «Структура, типологія та функції розвивального освітнього середовища», «Методичні засади та етапи моделювання розвивального освітнього середовища в початковій школі», «Організаційно-педагогічні умови ефективного моделювання розвивального освітнього середовища в початковій школі».

Водночас важливим є формування в майбутніх педагогів низки вмінь: аналізувати особливості середовищної взаємодії та її значення у розвитку особистості молодшого школяра з урахуванням прогресивних історико-педагогічних ідей минулого; збирати необхідну інформацію, оцінювати результати проведеної роботи, визначати рівень ефективності впливу розвивального освітнього середовища початкової школи; створювати організаційно-педагогічні умови для об'єктивного і своєчасного виявлення і розвитку різних видів обдарованості учнів у середовищі навчального закладу; вирішувати педагогічні ситуації у практиці початкової школи, створювати атмосферу особистісно орієнтованої педагогічної співпраці учасників навчально-виховного процесу; оцінювати власну професійну готовність до моделювання розвивального освітнього середовища початкової школи, професійна рефлексія та розвиток власних творчих ресурсів та ін.

Важливим завданням викладача вищої школи щодо підготовки студентів до моделювання розвивального освітнього середовища в початковій школі є створення такого середовища під час проведення практичних занять. Це значить – навчити їх самостійно мислити, сперечатися, аргументувати і відстоювати власну думку, ставити

запитання і шукати на них адекватні відповіді, ініціювати навчально-творчий процес щодо отримання нового знання.

Тому практичні заняття з курсу проводилися з використанням інтерактивних технологій, зокрема роботи в малих групах, які були короткочасними (за часом функціонування), навчально-дослідними (за сферою призначення) та елементарними (за складом) – 5–7 студентів. Моделюючи конкретну педагогічну ситуацію, кожна група отримувала творчі завдання (іноді ідентичні) та спільно міркувала над різними варіантами окресленої проблеми. Під час роботи в малих групах студенти самостійно визначали відповідні ролі та налагоджували педагогічну комунікацію щодо формування ефективного освітнього середовища в школі розвивального спрямування. Для цього було запропоновано технології розвивального навчання. Саме робота в малих групах є ефективною тим, що дає змогу майбутньому педагогові індивідуально виявити свої педагогічні здібності, творчість щодо використання теоретичних знань у конкретних педагогічних ситуаціях.

Пропонуємо також для використання так зване «контекстне навчання», що передбачає поєднання репродуктивних та активних методів педагогічної комунікації (імітаційні ігри, групові дискусії, навчальний діалог, ділові ігри, кейс-стаді, метод круглого столу, мозковий штурм, проектна діяльність, робота в мікрогрупах, метод *essay* тощо).

Чільне місце у навчальній діяльності студента належить його *самостійній роботі* і теоретичного, і практико-орієнтованого характеру. Для цього у процесі вивчення запропонованого нами спецкурсу майбутніх бакалаврів доцільно залучати до самостійного вирішення індивідуальних творчих завдань, приміром, на такі теми: «Моделі розвивального освітнього середовища навчального закладу», «Сутнісна характеристика змісту понять «середовище» та «простір» в історико-педагогічній науці», «Адаптивно-розвивальна концепція соціалізації М. Лукашевича», «Види соціалізації та їх урахування у моделюванні розвивального освітнього середовища початкової школи», «Типові причини педагогічної дезадаптації першокласників в освітньому середовищі початкової школи та шляхи їх усунення», «Досвід В. Сухомлинського щодо моделювання освітнього розвивального середовища в школі», «Проблеми етнічної адаптації педагога до роботи з учнями в полікультурному освітньому середовищі», «Проблеми адаптації до освітнього середовища школи учнів з особливими освітніми проблемами», «Прогресивні зарубіжні технології моделювання розвивального освітнього середовища початкової школи», «Історико-педагогічні особливості становлення розвивального освітнього середовища школи I-го ступеня в XXI столітті», «Організаційно-методичні

засади використання педагогічних ідей кін. ХХ століття у моделюванні розвивального освітнього середовища школи» та ін. Їх представлення доцільно організувати у формі науково-дослідних проєктів з виходом на сучасну навчально-виховну практику.

Орієнтовний зміст *науково-дослідницької роботи студентів* включає: вивчення досвіду створення розвивального освітнього середовища школи у теорії і практиці зарубіжних учених – В. Біблера, Ж.-О. Декролі, Г. Домана, М. Монтесорі, С. Френе, Р. Штейнера; особливості проєктування освітнього середовища в другій половині ХІХ ст. (Ш. Амонашвілі, І. Волков, С. Лисенкова, А. Макаренко, В. Сухомлинський, В. Шаталов, І. Іванов та ін.); проведення педагогічних мінідосліджень у початковій школі, вивчення кращого відчизняного педагогічного досвіду; підготовка мікродоповідей із відповідними презентаційними матеріалами за результатами власних науково-практичних розробок (наприклад, проєктна діяльність) чи за матеріалами науково-методичних видань; здійснення психолого-педагогічного вивчення учнів на предмет виявлення їхніх навчально-пізнавальних інтересів, розвитку обдарованості, особистісних якостей (інтелектуальних, мистецьких, творчих, психологічних, лідерських) та ін.

У процесі *педагогічної (ознайомлювальної та виробничої) практики* майбутніх учителів у початковій школі доцільно формувати в них практичні вміння визначати типологію розвивального освітнього середовища, позитивні та негативні чинники соціального та навчально-виховного впливу, особливості корекції поведінки та діяльності учнів, стимулювання в них навчально-пізнавальних інтересів на уроках та в позанавчальний час (навчальне та позанавчальне розвивальне середовище), діагностування різних видів обдарованості, використання індивідуальних завдань на уроках, дифереційованого підходу до розвитку творчих здібностей і талантів школярів тощо.

Ш. Амонашвілі, приміром, наголошував на творчому саморозвитку шестирічного учня в дитячому колективі. Педагог визначає такі чинники освітнього середовища школи, що сприяють розвитку особистості учня: створення умов для формування в нього почуття вільного вибору (учень сам вибирає творчу гру, модифікує її, вирішує самостійно час виходу з гри і т.п.); мобілізація психічних сил на подолання труднощів у процесі навчально-пізнавальної діяльності, що є мотивованою (особистісно значущою); виявлення активності, що призводить до появи нових новоутворень, тобто розвитку, у співпраці вчителя та школяра [1]. Таким чином, у процесі педагогічної практики студенти мають змогу перевірити теоретичні положення Ш. Амонашвілі щодо створення розвивального освітнього середовища в роботі з шестирічними учнями: «Інструментувати навчання як вільно обрану учнем діяльність – це

означає, по-перше, створити найкращі умови для його цілеспрямованого, соціально і педагогічно значущого розвитку, виховання, збагачення знаннями і досвідом; а, по-друге, управляти цим процесом відповідно до потреб та інтересів самої дитини» [1, с. 49].

Безперервна практика в школі дає можливість майбутнім бакалаврам початково освіти спробувати свої практичні вміння роботи за методиками розвивального навчання. Заслужують на увагу «уроки творчості» радянського педагога І. Волкова, який у своїй професійній праці залучав учнів початкових класів до різноманітної діяльності художньо-прикладного спрямування заради навчання творчості у процесі праці, розвитку навичок вирішення складних завдань, прийняття нестандартних рішень [3, с. 111–115]. Власне підготувати дитину до самостійного життя, творчого підходу до інтелектуальної та фізичної праці, розвиток її здібностей – такі завдання стоять сьогодні перед сучасною школою.

Надзвичайно важливо, щоб педагогічна практика в початковій школі стимулювала майбутнього фахівця до професійного саморозвитку в досліджуваному нами контексті, який власне й починається, коли студент стає суб'єктом власної педагогічної діяльності. На етапі професійної підготовки формується готовність до професійного саморозвитку, що виявляється, передусім, у позитивному ставленні до професії вчителя та реалізації педагогічної діяльності; розвитку професійно важливих якостей і мотивів професійної діяльності, прагнення до професійного саморозвитку; а також відповідних знань, навичках, вміннях, досвіду професійного зростання.

Отже, використання різноманітних організаційних форм і методів професійної освіти студентів, зокрема включення їх до роботи в групах, ділових ігор, під час апробації спеціального навчального курсу, а також належне спрямування педагогічної (виробничої) практики в початковій школі, залучення до самостійної науково-дослідницької роботи з підготовки реферативних повідомлень, написання курсових робіт, творчих педагогічних есе та ін. слугує дієвим засобом підвищення рівня готовності до створення розвивального освітнього середовища з високими показниками за виокремленими характеристиками: домінантність, емоційна насиченість, інтенсивність, когерентність, координованість, стійкість і т.п.

Список використаних джерел

1. Амонашвили Ш. А. В школу – с шести лет // Педагогический поиск / Ш. А. Амонашвили. – М. : Педагогика, 1988. – С. 9–56. (4)

2. Будник О. Етновиховне середовище педагогічного навчального закладу : теоретико-методологічний аспект / О. Будник // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2012. – № 5. – С. 175–184.

3. Волков И. П. Учим творчеству // Педагогический поиск / И. П. Волков. – М. : Педагогика, 1988. – С. 101–140.

4. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/12/05/konczepczyia.pdf>

Budnyk O. Educational Model of a Modern Student: European Scope / Olena Budnyk // Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University. Scientific Edition: Series of Social and Human Sciences. – 2016. – Vol. 3. – No. 2-3. – P. 9-14 (doi:10.15330/jpnu.3.2-3.9-14).